

BİR DAĞLIK BÖLGE PLANLAMASI OLARAK DOĞU KARADENİZ PROJESİ (DOKAP)

Eastern Black-sea Project (DOKAP)
As A Planing of A Mountainous Region

Muzaffer BAKIRCI*

Abstract:

It is a well-known reality that investing only in certain parts of a country leads to a growth of inter-regional development differences in that country. Starting from that reality, which brings along many negative effects, planing studies directed to various parts of our country have begun and have gained speed in recent years. It is obvious that these planings which aim at the reduction of inter-regional developmental differences by mobilizing the whole potential of all regions of the country and providing a simultaneous development, will contribute to the economical and social well-being of our country. Again, the migration event will be mostly preventen, which has gained speed in recent years especially, and which has brought the big cities face to face with many problems.

In this study, perspectives directed to Eastern Black-Sea Project (DOKAP) which is thought to be applied to the Eastern Black-Sea Region of our country with a most mountainous and rough topography and causing the most active migration phenomenon, have been considered and some proposition have been offered.

Giriş:

Bir ülkenin sadece belli bölgelerine yatırım yapılmasının o ülkede bölgelerarası gelişmişlik farkının büyümesine yol açtığı bilinen bir gerçektir. Birçok olumsuzluğu da beraberinde getiren bu gerçekten yola çıkarak son yıllarda yurdumuzun çeşitli bölgelerine yönelik planlama çalışmaları başlamış ve hız kazanmış durumdadır. Ülkenin tüm bölgelerinin potansiyellerini harekete geçirerek bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmayı ve eşzamanlı bir gelişmeyi sağlamayı amaçlayan bu planlamaların amacına ulaşmasının yurdumuz iktisadi ve sosyal gelişmesine büyük katkı yapacağı açıktır. yine özellikle son yıllarda büyük bir hız kazanan ve büyük şehirleri de pek çok sorunla karşı karşıya bırakan göç olayının da büyük ölçüde önüne geçilmiş olunacaktır.

Yurdumuzda özellikle 1960'lı yıllardan sonra başlayan planlı dönemle beraber çeşitli çapta bölge planlamaları gerçekleştirilmektedir. Özellikle bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmak ve yurdumuzda her bölgenin sahip olduğu doğal kaynakları daha iyi kullanma amaçlı bu bölge planlarının en önemlisi hiç kuşkusuz Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'dir. Yurdumuzun gelişmişlik bakımından geri kalmış bölgelerinden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinin bütünüyle kalkınmasına yönelik entegre bir proje niteliğinde olan bu

* Dr. Muzaffer BAKIRCI İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.

proje özellikle geniş sahalar kaplayan ovaların sulanması ve tarımsal ekonomiye kazandırılması üzerine odaklanmış görünmektedir.

Büyük bir bölümü tamamlanan ve gerçekten umut verici sonuçlara ulaşılan bu projenin, sadece bölgenin değil yurdumuz genel ekonomisine de büyük katkı sağlayacağı açıktır. Ancak diğer yandan ortalama yükseltisi 1000 m'nin üzerinde olan ve büyük bir oranda dağlık ve engebeli bir topografyaya sahip bulunan yurdumuzda, bu sahaların mevcut kaynaklarının ekonomiye daha iyi şekilde kazandırılması da en az ova sahalarının sulamayla ekonomiye kazandırılması kadar önem arz etmektedir.

Bu bakış açısıyla yola çıkarak bu çalışmada yurdumuzun en dağlık ve engebeli bölgelerinden biri olan ve 1996 yılı "Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi" sonuçlarına göre 7 coğrafi bölge içinde gelişmişlik sıralaması bakımından 5 nci sırada yer alan ve bölge dışına en fazla göç veren bölgelerden biri olan Doğu Karadeniz Bölgesinde uygulama şansı bulacak olan "Doğu Karadeniz Bölge Projesine (DOKAP) yönelik görüşlerimiz ortaya konulmaya çalışılacaktır.

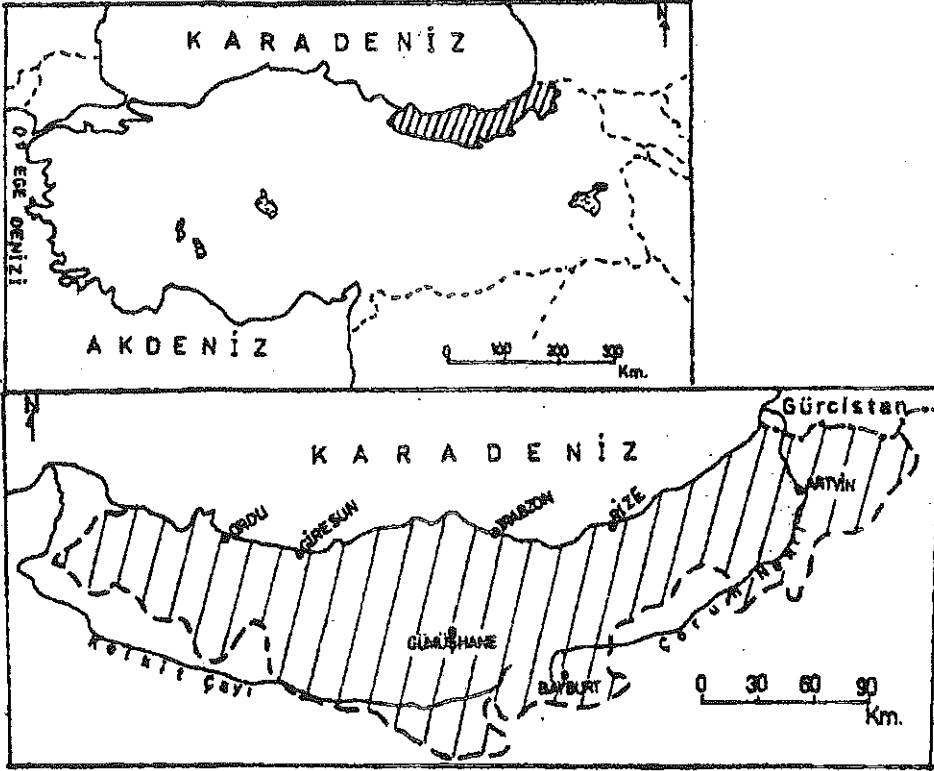
Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) koordinasyonu ve denetiminde, Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) tarafından yürütülen DOKAP, Doğu Karadeniz Bölgesinin potansiyellerini harekete geçirerek, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmeyi ve bölge ile ülkenin diğer bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmayı hedeflemektedir. Büyük ölçüde bir "**dağlık bölge planlaması**" olarak şekillenmesi beklenebilecek olan projenin hayata geçirilmesi ve başarıya ulaşması, yurdumuzun diğer dağlık ve engebeli bölgeleri için yapılacak bölgesel kalkınma projelerine örnek teşkil etmesi bakımından da oldukça büyük önem arz etmektedir.

Büyük ölçüde bölgede yapılan arazi çalışmaları ve gözlemlerin esas alınmasıyla hazırlanan çalışma, iki bölüm halinde ele alınacaktır. Birinci bölümde bölgenin mevcut fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerine kısaca değinilecek, ikinci bölümde ise bölgenin sahip olduğu potansiyellerin planlama çerçevesinde daha rantabl işletilmesine yönelik yaklaşımlar ve öneriler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

BÖLGENİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

a) Fiziki Özellikler:

Proje sahası doğuda Gürcistan sınırından başlayıp, batıda Çarşamba Ovasına kadar kıyıya paralel uzanan güneyde ise yaklaşık olarak Çoruh-Kelkit vadileriyle sınırlanan dağlık sahadan oluşmaktadır. Proje sahasına Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon olmak üzere 7 ilin toprakları dahil bulunmaktadır (Harita 1).

Harita 1: Lokasyon Haritası.

Doğu Karadeniz çukuru ile Çoruh-Kelkit depresyonları arasında geniş manada antiklinal şeklinde yüksek bir kabartı meydana getiren proje sahası, güneyden kuzeye doğru alçalan eğimli bir masif teşkil eden pontidlere tekabül etmektedir¹. Saha, eosen sonu ile oligosende meydana gelen şiddetli hareketler esnasında bir taraftan kıvrılma, diğer taraftan geniş sahaları kaplayan entrizüf yapıları magmatik kütlelerden meydana gelmiştir.

¹ ARDEL, A., 1963, Samsun ile Hopa Arasındaki Kıyı Bölgesinde Coğrafi Müşahedeler. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi. Sayı:13 İstanbul. s:37

Proje bölgesi topografya özellikleri açısından yurdumuz genelinde olduğu gibi dağlık bir görünüme sahiptir. Bu kesimde yer alan yüksek dağlar kıyıdan itibaren doğu batı yönünde uzanmakta ve 3000 m'nin üzerindeki yükseklikleriyle dikkati çekmektedirler. Geniş düzlüklerin fazla yer almadığı, kıyı şeridinden hemen sonra çok eğimli yamaçlarıyla dağlık alanlara geçilen arazi sık bir vadi ağıyla yer yer derin bir şekilde parçalanmış bulunmaktadır (Harita 2). Dağlık sahada yükselti batıdan doğuya doğru artış göstermekte ve 3932 m yüksekliğindeki Kaçkar Dağı zirvesiyle en yüksek seviyesine ulaşmaktadır. Ancak zirveler bölgesine tekabül eden bu yükselti devamlı olmayıp her dağlık kütlede var olan geniş dalgalı iniş ve çıkışlar yapmaktadır.

DOKAP bölgesinde akarsular tarafından şiddetli yarıma sonucu iniş ve çıkışlar meydana getiren dağlar doğu-batı yönünde farklı üniteleri meydana getirirken, kuzey güney yönünde de deniz kıyısından başlamak üzere zirvelere doğru gidildikçe farklı topografik üniteler teşkil etmektedir.

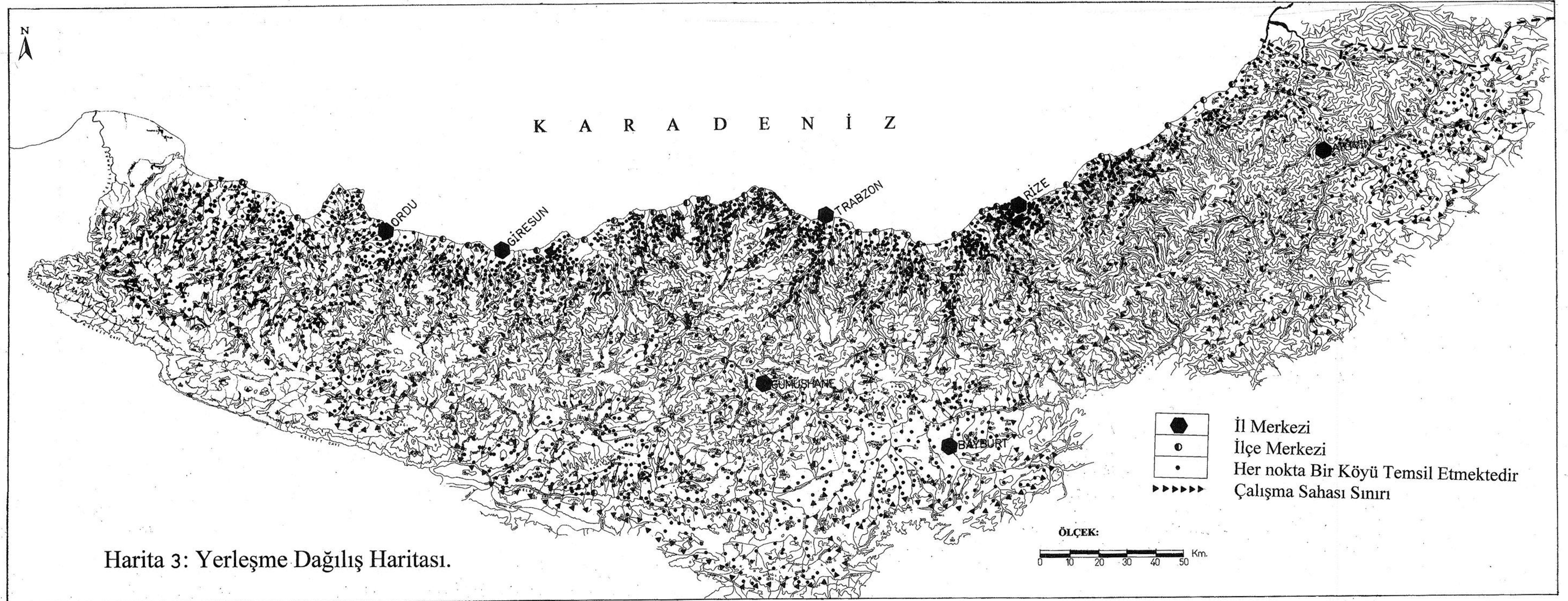
Proje sahası kıyıları, dağ silsilelerinin kıyıya paralel uzanmalarıyla karakterize edilen pasifik tipi kıyılardır. Bölgede kıyıların yüksek dağ sıralarına paralel bir uzanış göstermesi yanında bu kesimdeki kıyılarda girinti ve çıkıntıların az yer tutması ayrı bir özellik olarak ele alınabilir. Yörede kıyı kuşağı düzlükleri fazla yer kaplamamakta ve bu alanlar kıyı kesiminin batısında küçük olmakla beraber daha fazla yer tutarken doğuya doğru gidildikçe azalmakta ve dar kıyı şeridine sıkışmış durumda bulunmaktadır. Genellikle dere ağzlarına ve vadilerin denize yakın kesimlerinde göze çarpan küçük düzlükler yöre kır ve şehir yerleşmesinin en yoğun olduğu alanlardır. Proje sahasının güney kesiminde karşımıza çıkan farklı bir topografik ünite ise, doğu-batı yönünde uzanan Çoruh-Kelkit vadilerinin oluşturduğu çukur alanlardır.

Denize yakın kesimlerde ve iç bölümdaki vadi tabanlarında rastlanan topografik özellikler yanında, dağlık kütlelerin akarsular tarafından sıkça yarılmış olan yamaç sahaları da ayrı bir topografik üniteyi teşkil etmektedir. Yükselti ve eğimin fazla olduğu bu kesim sık bir ağ oluşturan akarsular tarafından çok fazla yarılmıştır. Bu durum eğimin daha az olduğu batı bölümde nispeten etkisiz olurken eğimin çok fazla olduğu doğu bölümde üst düzeydedir.

Proje bölgesinde bir diğer farklı topografik üniteyi ise, plato düzlükleri ve çıplak dik sırtlar ile sivri tepeler oluşturur. Bu kesimde plato (yayla) düzlükleri üzerinde alpin çayırlar yer alırken yer yer ise bitki örtüsünden yoksundur. Bu kesim aynı zamanda kıyı ile iç kesimlerin kontakt sahası durumunda bulunmakta ve burada bulunan alpin çayırlar yörede yoğun bir yaylacılık faaliyetinin gerçekleştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

Bölge eğim özellikleri bakımından yer yer farklılık göstermekle beraber genel olarak oldukça yüksek eğim değerlerine sahiptir. Yörede düz alanlar (%2

Harita 3: Yerleşme Dağılışı Haritası.

ÖLÇEK:
0 10 20 30 40 50 Km.

İl Merkezi
İlçe Merkezi
Her nokta Bir Köyü Temsil Etmektedir
Çalışma Sahası Sınırı

eğim) toplam sahanın ancak %3'ünü kaplarken, sarp eğime sahip alanlar (%30+eğim) yörede %20'lik bir alan kaplamaktadır. Yerleşme ve iktisadi faaliyetleri sınırlayıcı bir özellik gösteren eğim değerleri bölgede batıdan doğuya gidildikçe artış göstermektedir.

Genel anlamda orta kuşak ılıman okyanusal bir iklim tipinin etkisi altında bulunan proje sahasında, çeşitli topografik unsurların etkisiyle yer yer farklı iklim yöreleri oluşmuştur. Bölgenin doğusu ile batısı ve kuzeyi ile güneyi arasında karşımıza çıkan bu farklılıkların şekillenmesinde denize komşuluk ve kıyıya paralel dağ sıralarının varlığı en önemli rolleri oynarlar. Bu faktörlerin etkisiyle yörede denizel ve karasal olmak üzere iki tip iklim karakteri ayırdedilebilmektedir. Deniz etkisi kıyı kesiminde mevsimlik ısı farklarının azalmasına ve nem oranının fazlaşmasına sebep olurken, dağ sıralarının varlığı sıcaklık ve yağış bakımından denize bakan yamaçlar ile güneye bakan yamaçlar arasında büyük farkların doğmasına neden olur. Yükselteleri 2000 m'yi aşan ve kıyıya hemen hemen paralel, dik bir duvar şeklinde uzanan kıyı engebeleri denizin yumuşatıcı etkilerinin sadece kıyı kesimi üzerinde rol oynayarak iç kesimlere nüfuz etmesine engel olmaktadır. Yazın fazla sıcak olmayan, sonbahar mevsimi ilkbahardan daha sıcak ve yağışlı olan, kışları ise genellikle nemli ve ılık geçen kıyı kesimindeki iklim tipi güneye doğru yükselti arttıkça bu özelliklerini yitirmeye başlar. Güney yamaçlara inildikçe yazları sıcak ve kurak, ilkbaharı fazla yağışlı, kışları sert olan karasal bir iklim karakteriyle karşılaşılır.

Proje sahasında sıcaklık şartları genel olarak canlı hayatına elverişli bir karakter göstermektedir. Kurak kış soğukları ve kurak yaz sıcaklarının fazla etkili olmaması yörede canlı bir doğal ve kültürel bitki hayatının (özellikle kıyı kesiminde) ortaya çıkmasına zemin hazırlamış bulunmaktadır.

Yağış özellikleri bakımından da bölge iki farklı özelliklerle karakterize edilmektedir. Hemen her mevsimde yağış alan kıyı kesiminde yıllık ortalama yağış 750 mm üzerinde olup, bölgenin doğu ve batı kıyılarında bu miktarın iki katını bulan yağışlar görülmektedir. İç kesimlerde ise ortalama yağış miktarı 500 mm altındadır. Kuşkusuz iklim özellikleri ve unsurlarında görülen bu yöresel farklılıklar yörenin yaşam tarzında ve ekonomik faaliyetlerde önemli farklılıkları da beraberinde getirmektedir.

Toprak özellikleri bakımından bölgede en geniş sahayı, tarımsal açıdan fazla verimli olmayan ancak zayıf mera veya orman alanlarına ayrılabilen ve erozyon tehdidine oldukça açık olan VII.sınıf topraklar kaplamaktadır. Bu toprak sınıfını, sürümle tarım yapılması son derece sakıncalı olan ve çoğunlukla çayır-mera veya ağaçlık olarak kullanılan VI.sınıf topraklar takip eder. Bölgede

yaygın olarak ziraatı yapılan çay ve fındık bitkileri VI.ve VII.sınıf topraklarına iyi uyum sağlamış bitkilerdir.

Proje bölgesi akarsu varlığı açısından, özellikle dağlık kesimin kuzeyinde oldukça zengin bir durumdadır. Yüksek yağış oranları bu kesimde doğrudan denize dökülen çok sayıda akarsuyun teşekkül etmesine zemin hazırlamıştır.

Yukarıda belirtildiği üzere proje sahasında her mevsimi yağışlı ve nispeten ılıman bir iklimin hüküm sürmesi, doğal bitki örtüsünün gür olmasına ve çeşitlilik kazanmasına neden olmuştur. Bununla beraber yörenin kıyı kesimi ile iç kesimler veya alçak alanlar ile yüksek yamaçlar arasında yer alan bitki örtüsü özelliklerinde büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bölgenin kuzeyinde yani kıyı kesiminde genel olarak funda-çalı ormanı, bu kuşağın üstünde geniş yapraklı ve kış mevsiminde yapraklarını döken ağaçlardan oluşan orman alanı, daha yukarılarda ise iğne yapraklı ağaçlar hakim duruma geçmekte ve nihayet orman sınırının üzerinde yaylacılık faaliyetlerinin gerçekleştiği Alpin çayırlar kuşağı uzanmaktadır. İç kesimlerde ise, vadi tabanlarında ağaçlı stepler, yamaçlarda ise kurakçıl ormanlar doğal bitki örtüsünü teşkil etmektedir. Proje sahası sahip olduğu bitki örtüsüyle yurdumuzun en zengin orman varlığına ve doğal bitki örtüsüne sahip bulunmaktadır.

b) Beşeri Özellikler :

Milattan önceki dönemlerde önemli medeniyetlere sahne olan Anadolu'da, çalışmamıza konu olan Doğu Karadeniz Bölgesi oldukça dağlık ve sık ormanlarla kaplı bulunduğundan adı geçen medeniyetlerin etkisinin dışında kalmış ve ancak ilkel kabilelerin yaşam sahası olmuştur.

Proje sahası ile ilgili ilk tarihi bilgiler yunanlı coğrafyacı ve seyyahların eserlerinde bulunmaktadır. Bu eserlerden yörede çeşitli kavimlerin yaşamış olduğunu öğrenmekteyiz. İlk çağlarda bu yörede yaşamış olan belli başlı kavimler; Khalybler, Driller, Kolklar, Makronlar, Mossynoikler, Skythenler ve Tibarenler'dir².

Yörede bir yandan yukarıda adı geçen topluluklar yaşarken, diğer yandan yunanlıların koloni kurma çaba ve faaliyetleri görülmektedir. Bu kolonicilik hareketleri M.Ö.8. yy'da başlamış ve M.Ö.6.yy. sonlarına kadar sürmüştür. Bu süre içinde Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Karadeniz Kıyılarında da yunanlılar tarafından birçok şehir kurulmuştur. Sayıları 90'ı bulan bu şehirlerden Sinope (Sinop), Amisos, Kerasus (Giresun) ve Trapezus (Trabzon) sonraları çok önemli merkezler olmuşlardır³.

² XENOPHON- 1939, Anabassis (çev. H. Örs) İstanbul:s: 223

³ STRABON - 1993: (çev. A.Pekman) Antik Anadolu Coğrafyası (geographika : XII-XIII-XIV) s: 19

Kuşkusuz kolonistleri bu bölgeye çeken Karadeniz kıyıları gerisindeki zenginliklerdir. Bu dönemde yöre zengin ormanlarla kaplı bir bölge olduğundan buraya yerleşen kolonistler bu ormanlardan büyük ölçüde faydalanmışlardır. Her çeşit ağacın bulunabildiği ormanlardan elde ettikleri değerli ağaçları, gemicilikte hayli ileri düzeyde olan Yunanistan'a nakledip gemi yapımında ve bilhassa mobilyacılıkta kullanmışlardır⁴.

Proje bölgesinde yerleşmenin günümüzdeki görünümüne baktığımızda, şehir karakterli yerleşmelerin genellikle sahilde veya kıyı kesiminin iç kesimlere bağlandığı geçit bölgelerinde bulunduğunu, kır yerleşmelerinin ise genel olarak dağlık yerleşme karakterinde olduklarını görürüz. Bölgede şehirleşme çok ileri düzeyde değildir. İl merkezleri dışında kalan yerleşmeler genel olarak orta büyüklükte kasabalar niteliğindedir. Proje bölgesi kapsamında bulunan 7 il merkezinin 4'ü olan Giresun, Ordu, Rize ve Trabzon Karadeniz sahil şeridinde yer alırken, Artvin Çoruh vadisinde kurulmuş bulunmakta ve Karadeniz Bölgesi doğu bölümünün Doğu Anadolu ile bağlantısının sağlandığı yol üzerinde yer almaktadır. Proje bölgesinin diğer iki il merkezi olan Gümüşhane ve Bayburt ise yine kıyı kesiminin Trabzon'dan başlayarak Erzurum üzerinden iç kesimlerle bağlantısının sağlandığı geçit üzerinde yerleşik bulunmaktadır.

Bölgede Karadeniz sahil yolu boyunca hemen hemen kesintisiz bir görüntü çizen yerleşme düzeninde şehir karakterli yerleşmeler birbirine çok yakın yerleşmiş durumdadır. Hemen her akarsuyun denize ulaştığı yerde meydana getirdiği irili ufaklı delta ovaları üzerinde bir yerleşmeye rastlamak mümkündür. Şehirlerin kıyı kesimine yığılmış durumda bulunmaları, bölgenin sosyal, kültürel, ekonomik, ticari vb. bütün faaliyetlerinin de hemen tamamıyla bu dar kuşağa sıkışmasına zemin hazırlamıştır. Bölgede bir diğer şehir nitelikli yerleşme grubu da yine sahil kuşağına çok yakın yerleşmiş bulunan ilçe merkezleridir. Kuzey-güney yönlü vadiler içinde yeralan bu yerleşmeler kıyı kuşağındaki yerleşmelerden daha küçük nüfusa sahip bulunmakta dar ve derin vadilere sıkışmış bulunmaktadır. Yüksek kesimlerde yeralan dağlık kır yerleşmeleri ile kıyı kesimi arasında adeta bir ara durak niteliğinde olan bu yerleşmeler idari hüviyetlerine rağmen büyük bir köy görünümünün dışına çıkamamaktadır.

Dağlık sahanın iç kesimlerinde de yine kıyı kuşağına benzer bir şehirsiz yerleşme ağı sözkonusudur. Bu bölümde şehirlerin büyük bir bölümü Çoruh-Kelkit vadileri boyunca yerleşmiş bulunmakta, diğer bölümü ise kıyı

⁴ MANSSEL A.M.-1995: Ege ve Yunan Tarihi (6.baskı) Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.s:168

kesiminden gelen ve Anadolu'nun içlerine uzanan yollar boyunca kurulmuş ve gelişmiş durumdadırlar.

Proje bölgesinde kır yerleşmelerinin özelliklerine baktığımızda dağlık sahanın kuzey yamaçları ile güney kesimleri arasında farklılıkların olduğunu görürüz. Bilindiği gibi kır yerleşmelerinde yerleşmeyi karakterize eden iki unsur, yerleşmenin toplu veya dağınık olması durumudur. Sahanın kuzey kesimini oluşturan kıyı bölgesinde yoğun olarak dağınık yerleşme görülürken iç kesimlerde yani Çoruh-Kelkit vadileri ve çevresinde ise çoğunlukla toplu yerleşmeler göze çarpmaktadır.

Yörede kır yerleşmelerinin dağılışı şehir karakterli yerleşmelerin dağılışına uygunluk gösterir. Dağlık sahanın Karadeniz'e bakan yamaçlarında hakim olan dağınık kır yerleşmeleri büyük ölçüde kıyıya yakın kesimlerde yer almakta ve kuzey-güney yönlü vadiler boyunca içerilere doğru sokulmaktadır (Harita 3). Proje sahasında fiziki şartların etkisi ve iktisadi olanaklara bağlı olarak yerleşmelerinin mekansal dağılışı bir dengesizlik sözkonusudur. Gerek doğu-batı ve gerekse kuzey-güney yönlerinde bu dengesiz dağılışı kendini açıkça hissettirmektedir. Yerleşmeler büyük bir kısmıyla kıyıdaki alçak sahalarda yer alırken, vadiler boyunca iç kesimlere doğru sokulmaktadır. Diğer yandan proje sahası için Harşit Vadisi bir orta sınır olarak kabul edilirse, bu sınırın doğusunda ve batısında yaklaşık aynı sayıda yerleşme bulunmakta beraber, doğuda daha dar bir alanda sıkışmış bir vaziyette bulunmakta, batıda ise topografya üzerine daha yaygın bir şekilde dağılmış bulunmaktadır⁵.

Proje sahasında kır yerleşmeleri kıyı, yamaç ve iç kesimler ile doğu, orta ve batı kesimlerde farklı yoğunlukta dağılmış bulunmaktadır. Yörede kır yerleşmelerinin büyük bir bölümü özellikle 1000 m yükseltiye kadar olan alanlarda yer almaktadır. Adı geçen kıyı kuşağının hemen üzerinde ise, yerleşmelerin sayısında büyük bir azalma görülmekte ve daha seyrek bir dağılım karşımıza çıkmaktadır. Bu durum bölgenin doğusunda daha keskin bir sınır olarak kendini gösterirken batıda yerleşmelerin sayısı azalmakla beraber bir devamlılık sözkonusu olmaktadır. Yine dağlık sahanın yüksek kesimleri gözönüne alındığında doğuda büyük vadiler boyunca batıda ise Ordu ardülkesinde kırsal yerleşmeler içeriye doğru sokulma imkanı bulurken diğer yüksek kesimler hemen hemen tamamen yerleşmeden yoksun bulunmaktadır.

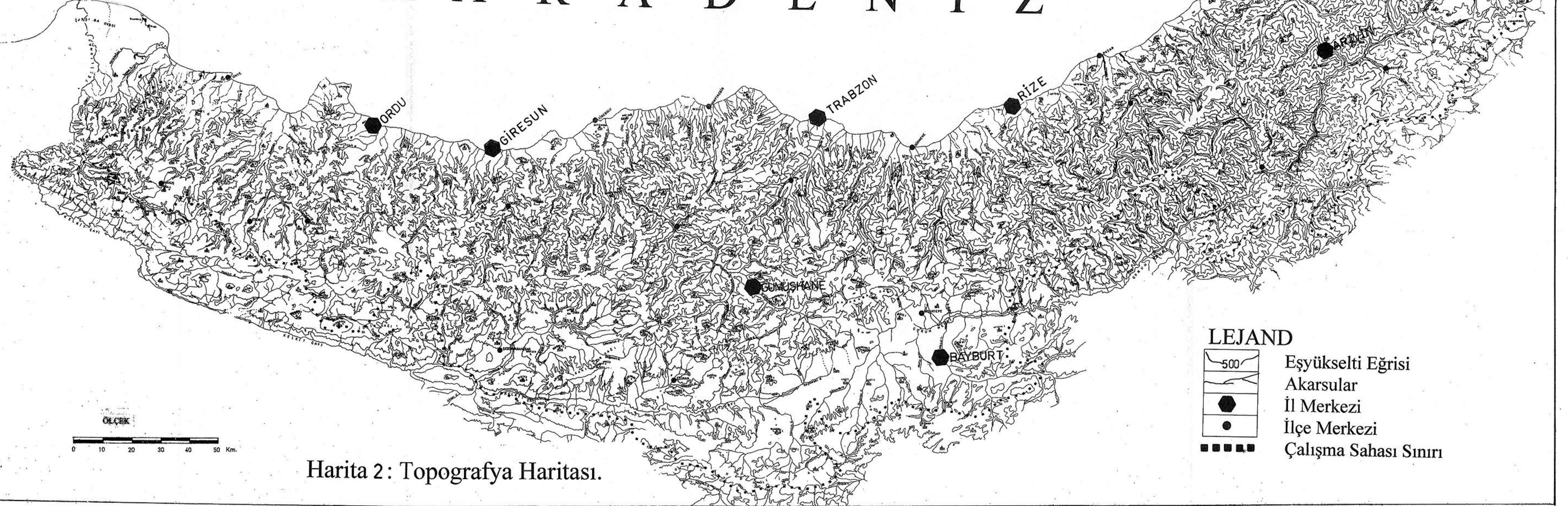
Dağlık sahanın kuzey yönünde gözlenen yerleşmelerin bu dağılışı farklılıkları güneye bakan kesimlerde de benzer özellikler göstermektedir. İç kesimlerde yani Çoruh-Kelkit vadileri boyunca yerleşmeler daha ziyade vadi

⁵ BAKIRCI, M., 1999, Çoruh-Kelkit Oluk Vadilerinin Kuzeyindeki Dağlık Sahada (Doğu Karadeniz) Kır Yerleşmeleri ve Fonksiyonel Özellikleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul s:134

N

KARADENİZ

LEJAND

- 500 Eşyükseiti Eğrisi
- Akarsular
- İl Merkezi
- İlçe Merkezi
- Çalışma Sahası Sınırı

Harita 2: Topografya Haritası.

tabanlarına yakın yerleşmiş bulunurken özellikle vadilerin nispeten geniş tabana sahip olduğu veya taban ovaları meydana getirdiği sahalarda yoğunluk kazanmaktadır.

Bölgede kır yerleşmelerinin iktisadi yapılarına gelince, özellikle yüksek kesimlerde yer alan köyler hemen tamamen kapalı ekonomik sisteme sahip köyler durumundayken, kıyı kesimine yaklaştıkça köylerin iktisadi yapılarında da değişimler başlamakta ve kıyı kuşağının hemen gerisindeki sahada yer alan köyler büyük bir bölümüyle yarı kapalı köyler halini almaktadır. Bu köyler ürettikleri ürünlerin bir kısmını dışarı satarken ihtiyaçlarının da büyük bir bölümünü dışarıdan temin etmektedirler. Bu iki tip yerleşmenin yanında özellikle kıyı kuşağında yerleşik bulunan ve batıda fındık, doğuda ise çay üretimini esas faaliyet edinmiş olan köylerde ise pazara yönelik bir üretim sözkonusu olmakta ve üretilen ürünler hemen tamamıyla pazarda satılmak suretiyle değerlendirilmektedir. İç kesimlerde yerleşik bulunan kır yerleşmelerinde ise kıyı kuşağında yer alan yerleşmeler kadar bir iktisadi çeşitlilik yer almamakta ve daha çok yarı kapalı köylerin iktisadi şeklini karakterize etmektedir.

Bölgede kır yerleşmeleri içinde bir çok henüz köy karakteri kazanmamış yerleşme tipi de yerleşmiş bulunmaktadır. Bunların bir kısmı devamlı bir kısmı mevsimlik (geçici) yerleşmelerdir. Bunlardan, yerleşmenin dağınık olmasının bir sonucu olarak mahalleler önemli bir yer tutarken mahalle tipi yerleşmeler kıyı kesiminde deniz kıyısından hemen sonra başlamak üzere daimi yerleşim sınırına kadar her kademede karşımıza çıkmaktadır.

Devamlı yerleşmelerden mahalleler yanında bölgede geçici iskana tabi olan ve mevsimlik fonksiyonlara sahip yerleşmeler yaygın bir şekilde yer alır. Bunlardan biri olan yayla yerleşmeleri, proje sahasında kıyı kuşağının gerisinde ve güney yamaçların üst kesimlerinde yetersiz tarım olanaklarının zorunlu kıldığı hayvancılık faaliyetleriyle ilişkili olarak orman sınırının üzerinde geniş sahalarda yayılış gösteren alpin çayırlar sahasından faydalanma istekleri sonucunda oluşmuş yerleşmelerdir.

Proje sahasında orman sınırının üzerinde uzanan alpin çayırlar kuşağında irili ufaklı pek çok yayla yerleşmesi kurulmuş bulunmaktadır. Bu yaylalardan bir bölümü, özellikle daimi yerleşmeye daha yakın olan bir yerde kurulu bulunan yayla yerleşmeleri bir merkezilik özelliği göstermekte ve yakın yıllarda civar küçük yaylalar halkının birtakım ihtiyaçlarını karşıladığı, ürettiği hayvansal ve küçük miktarda bitkisel ürünleri sattığı merkezler durumuna gelmiş bulunmaktadır (Ordu'da Çambaşı yaylası, Giresun'da Kümbet yaylası, Trabzon'da Erikbeli yaylası, Rize'de Ayder yaylası gibi). Yine adı geçen

merkezi yaylalardan bu alışverişe dayalı olarak gerçekleştirilen ve haftanın belli bir günü kurulan pazarlar çok sayıda insanın katıldığı kalabalık pazarlar haline gelmektedir⁶.

Buralarda son yıllarda turizme yönelik gerçekleştirilen çalışmalarla, panayır ve şenlikler kurulmakta bu faaliyetlere sadece yöre içinden değil yurt genelinden de çok sayıda katılım olmaktadır. Fonksiyonların çeşitlendiği ve mesken sayısı bakımından daha kalabalık bir hal aldığı merkez yaylalar yanında, yüksek alpin çayırlar sahasında diğer bir yerleşim tipini hayvancılığın hemen tek faaliyet olduğu "obalar" teşkil etmektedir. Bölgede yayla yerleşmeleri ile daimi kır yerleşmeleri arasında bir ara durak vazifesi gören "mezraa (mezire) ve gözlelere" de rastlanmaktadır.

2000 nüfus sayımına göre yurdumuz toplam nüfusunun % 4.8'inin yaşadığı proje bölgesinde, idari üniteler esas alınarak kır-şehir nüfusu ayırımına gidildiğinde bölgede nüfusun %49'unun şehirlerde %51'inin kırsal yerleşmelerde yaşadığı ortaya çıkmaktadır (Tablo 1). Bu veriler şehirleşme hareketlerinin oldukça hız kazandığı ve nüfus dağılımının gün geçtikçe şehirler lehine ağırlık kazandığı yurdumuz genelinin aksine bölgede geçmiş dönemlere göre şehir nüfusunda bir artış söz konusu olmasına rağmen bu durumun düşük bir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: Bölge Nüfus Durumu (2000) (Kaynak: DİE)

İLLER	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	%	Kır Nüfusu	%
ORDU	887.765	416.631	47	471.134	53
GİRESUN	524.010	282.738	54	241.272	46
TRABZON	979.295	485.081	50	494.214	50
RİZE	365.938	205.245	56	160.693	44
ARTVİN	191.934	84.198	44	107.736	56
GÜMÜŞHANE	186.953	77.570	41	109.383	59
BAYBURT	97.358	41.356	42	56.002	58
BÖLGE TOPLAM	3.233.253	1.592.819	49	1.640.434	51
TÜRKİYE TOPLAM	67.844.903	44.109.336	65	23.735.567	45

Türkiye nüfusunun %3.6'sını oluşturan bölge şehir nüfusunun dağılımına baktığımızda bu nüfusun birkaç büyük şehirde toplandığını görmekteyiz. Daha önce de bahsedildiği üzere, şehir yerleşmelerinin büyük ölçüde sahil şeridinde sıkıştığı bölgede şehirleşme dengeli bir dağılım

⁶ BAKIRCI, M., 1999, Doğu Karadeniz Örneğinde Yaylaların "Pazar Yeri" Fonksiyonu. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Dergisi, Sayı:7, İstanbul s:381

göstermemekte, buna paralel olarak şehir nüfusu da sahil kesiminde birkaç noktada yoğunlaşmış bulunmaktadır.

Diğer yandan bölge toplam nüfusu içinde %51'lik bir orana sahip olan kır nüfusu yurdumuz toplam kır nüfusunun %6.9'unu oluşturmaktadır. Bu durum bölgede kır nüfusunun halen çok önemli bir seviyede olduğunu göstermektedir. İleride detaylı olarak ele alacağımız üzere bölge yurdumuzun en fazla göç veren bölgesi olmasına rağmen kır nüfusunun bu oranda yüksek olması bölge planlamasında kır nüfusunun daha önemle gözönünde bulundurmayı gerekli kılmaktadır. Proje sahasında kır nüfusunun dağılımı yerleşmenin dağılımına uygun olarak daha ziyade kıyıya yakın kesimlerin yoğunluk kazanmıştır.

Daha önce de belirtildiği üzere bölge, yurdumuzda dışa en fazla göç veren yörelerinden biri durumundadır. Büyük ölçüde ekonomik nedenlerle gerçekleşen göç hareketleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Yörede ekonomik sorunların varlığına önemli bir delil teşkil eden bu nüfus hareketleri hızlı nüfus artışının devamı durumunda ve mevcut iktisadi potansiyel ile yörede nüfusu yerinde istihdamına yönelik çözümler üretilmediği taktirde gelecekte de devam edecek gibi gözükmektedir.

Bölgede ticaret faaliyetleri hemen tamamıyla sahil kesimindeki dar bir kuşakta gerçekleşirken, bu durumun oluşmasına bölgenin en önemli ulaşım hattı olan karayolunun burada bulunması ve limanların varlığı önemli etki etmektedir. Kıyı kesiminin ulaşım imkanları açısından sahip olduğu bu avantaj, yörede ticari faaliyetlerin hemen bütünüyle sahilde yer alan yerleşmelerde gerçekleşmesine olanak tanımıştır. Yine özellikle tarım ürünleri (çay ve fındık) işlemesine dayalı olarak gerçekleşen sanayi faaliyetleri de kıyıda yer almış bulunmaktadır. Fazla sayıda olmamakla beraber, orman ürünleri, hayvansal ürün ve maden işlemeciliği de büyük ölçüde sahil kuşağında yoğunlaşmış durumdadır. Tarımsal faaliyetler açısından dikili arazilerin daha fazla yer tuttuğu bölgede ziraatin genel karakteri bakımından, kıyı şeridi üzerinde küçük ve dağınık toprak parçaları üzerinde daha ziyade çapa gibi el aletleriyle yapılan çeşitli bitki ziraatı (mısır, fındık, çay vb.) gerçekleştirilmektedir. Buna karşın iç kesimlere gidildikçe az çok step etkisinin hakim olduğu ovaların zemininde saban ve traktörle işlenen büyük parselli ekim alanlarında tahıl tarımının geliştiği görülmektedir. Diğer yandan proje sahası, toprağa sahip olma bakımından küçük mülkiyet rejiminin yaygın olduğu bir saha durumundadır.

Proje sahasında tarımsal ürünlerin başlıcalarını, kuzeye bakan yamaçlarda çay, fındık, tütün ve mısır, iç kesimlerde ise tahıllardan buğday teşkil eder. Bunu yanında bölgede yer yer görülen mikroklima özellikleri

sayesinde turuncgillerden zeytine kadar çeşitli meyve ve sanayi bitkileri yetişme imkanı bulmuş durumdadır.

Proje sahasında tarım faaliyetlerinin yanında diğer önemli iktisadi faaliyet hayvancılık faaliyetidir. Daha önce de belirtildiği gibi bölgede dağlık sahanın yüksek kesimlerinde geniş sahalar kaplayan çayır ve meralar özellikle yaylacılığa dayalı bir hayvancılık faaliyetinin gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Ancak bu faaliyetlerin çoğu kez geleneksel ve iptidai bir şekilde gerçekleşmesi, faaliyetin rantabl olmasına engel teşkil etmektedir.

Diğer yandan yurdumuzun en önemli orman sahalarının yer aldığı yörede bilimsel ve iktisadi anlamda gelişmiş bir ormancılık faaliyetinden söz etmek halihazırda mümkün değildir. Bu nedenle yöre için gelecekte önemli bir gelir ve geçim kaynağı durumunda bulunan ve orman içlerine yerleşmiş köylüler tarafından her geçen gün tahrip edilen orman sahaları önemli bir planlamaya ihtiyaç duymaktadır.

Bölgede tarihi ve doğal güzellikler turizm faaliyetleri açısından önemli olanaklar tanımakla beraber, günümüzde genel olarak turizm faaliyetlerinin üzerinde yoğunlaştığı deniz, kum ve güneş üçlüsü bölgede yaz mevsiminin yeterince sıcak geçmemesi ve kısa olması, kumsalların azlığı gibi nedenlerle çok fazla tercih edilmemekte ancak kıyı gerisindeki doğal güzellikler ve yayla sahaları kırsal turizm faaliyetleri açısından büyük olanaklar vaatmektedir. Ayrıca yörede yer alan birçok tarihi yapı da yöreye önemli ölçüde turist çekebilecek niteliktedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi yurdumuzun önemli maden yataklarına sahip bölgelerinden biridir. Tarihsel çağlar boyunca bölgede yaşayan pek çok kavim, bakır, kurşun ve gümüş madenciliğiyle uğraşmış ve daha ziyade yüzeyde görülen maden yataklarını işletmişlerdir. Bölge geneline dağılmış halde bulunan çok sayıda bakır, demir, kurşun, çinko, manganez, kuvarsit, granit, kaolen ve linyit yatakları yer almakta ancak bunların sadece küçük bir bölümü işletmeye açılmış bulunmaktadır. Bu bakımdan bölgenin sahip olduğu maden potansiyelinin ortaya çıkarılması ve ülke ekonomisine kazandırılması büyük önem arz etmektedir.

DOĞU KARADENİZ PROJESİNE (DOKAP) YÖNELİK PLANLAMA VE UYGULAMA PERSPEKTİFLERİ:

Herhangi bir bölgenin kalkınmasına yönelik olarak yürütülecek çalışmalarda temel olarak ele alınması gereken, o bölgede yaşayan insan ile çevresindeki kaynakların belirlenmesidir. Çünkü kalkınma, mevcut kaynakların ve insan unsurunun toplum yararına uygun olarak düzenlenmesi ve kullanılmasıdır. O halde gelişmenin ve kalkınmanın sağlanabilmesinde sadece kaynakların varlığı yetmemekte, bu kaynakların en verimli şekilde kullanılması ve elde edilen ürünlerin iyi bir şekilde değerlendirilmesi de zorunlu bulunmaktadır.

Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi yurdumuzda da sahip olunan kaynakların rasyonel kullanımına yönelik planlama çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar bazen bir sektör bazen de bir bölgenin topyekün kalkınması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bölge planlamasında yurdumuzda dünya ölçeğinde önemli büyüklüğe ve özelliğe sahip olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) özellikle baraj yapımı ve sulamalı ziraate geçilmesi başta olmak üzere çok çeşitli sektörlerin entegre bir biçimde ele alındığı önemli bir bölgesel planlama projesi niteliğindedir. Uygulandığı bölgenin topografik özelliklerinden dolayı daha ziyade ova alanlarının sulamaya açılması yönünde ağırlık kazanan GAP'ta amaç, bölgelerarası gelişmişlik farkını kısa vadede azaltmak uzun vadede ortadan kaldırmaktır. Ancak yurdumuzun gelişmişlik açısından gerilerde bulunan Güneydoğu Anadolu Bölgesi gibi, büyük ölçüde ekonomik zorluklarla karşı karşıya bulunan ve yoğun bir şekilde bölge dışına göç veren bölgelerimiz mevcuttur. Bu durum yurdumuzun tümüyle ve eşzamanlı gelişmesine destek olacak projelerin ortaya konulmasını ve planlamaların yapılmasını zorunlu kılmış bulunmaktadır.

Son yıllarda planlanan bölgesel projelerden biri de, yurdumuz geneline göre oldukça farklı özelliklere sahip bir bölge olan Doğu Karadeniz Bölgesinde uygulama şansı bulacak olan “Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP)”dır. Sahanın doğal özellikleri nedeniyle büyük ölçüde bir “Dağlık Bölge Planlaması” olarak şekillenmesi beklenebilecek olan projenin hayata geçirilmesi ve başarıya ulaşması ortalama yükseltisi oldukça fazla olan yurdumuzun diğer dağlık bölgeleri planlamasında da önemli bir örnek teşkil edecektir.

Çalışmanın bu bölümünde DOKAP'ın plan aşaması ve gelişimi ile planda kanımızca önemle üzerinde durulması gerekli olan bazı sektörler, iktisadi kuşaklar ve planlama yaklaşımları ortaya konulacaktır.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1996 yılında yapılan “Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi” sonuçlarına göre, Karadeniz Bölgesi 7 coğrafi bölge içinde gelişmişlik sıralamasında beşinci sırada yer almakta ve gelişmişlik seviyesi Türkiye ortalamasının altında bulunmaktadır⁷. Bu nedenle bölgenin potansiyellerini harekete geçirerek, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek ve bölge ile ülkenin diğer bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla DPT’nin koordinasyonu ve denetiminde, Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) tarafından yürütülen “Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)” çalışmalarında son aşamaya gelinmiştir⁸. Bu teknik işbirliği çerçevesinde, Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinden oluşan yedi ilin meydana getirdiği ortak bölge olarak tanımlanan Doğu Karadeniz Bölgesi için hedef yılı 2020 olmak üzere kısa ve uzun dönemli bir entegre bölge gelişme ana planı hazırlanarak ve bu plan doğrultusunda öncelikli sektörler ve mümkün olabilecek yatırım projeleri belirlenecektir⁹. Plan alanı 39.203 km² olup bölge toplam nüfusu 2000 sayımı itibarıyla 3 milyon’un üzerindedir. (3.233.253)

Artık göz ardı edilemeyecek bir gerçek olan çok yönlü alan ve sektör planlamasının, yurdumuzda giderek yaygınlaşmaya ve uygulama alanı bulmaya başlamış olması son derece sevindiricidir. Kuşkusuz bir bölgenin gelişmesi çok yönlü bir planlama ile gerçekleşecektir ancak bu planlamanın neden ve kime yönelik olacağı son derece önemlidir. Yurdumuz sahip olduğu doğal ve nüfus kaynakları bakımından dünyanın zengin memleketlerinden biri olmasına rağmen mekanın kullanılmasında bir düzensizlik vardır. Yani genel anlamda hangi yerin ne gibi bir işletmeye elverişli olduğu konusu gereği gibi kavranamamış, halk gelecekleriyle ilgili duydukları endişeler nedeniyle geleneksel yöntemlerle birçok işi bir arada yapma eğilimine girmiştir. Memleketimiz genelinde karşımıza çıkan mekansal kullanım düzensizliği proje sahasında da bariz bir biçimde görülmektedir. Oldukça dağlık ve engebeli bir görünüme sahip olan saha, başta ormanlar, akarsular, çayır ve meralar, madenler olmak üzere kendine özgü çeşitli kaynaklara sahip bulunmaktadır. Ancak ne yazık ki, bu kaynaklar dengeli ve verimli kullanılamamakta, bu nedenle özellikle dağlık sahanın yüksek kesimleri ile alçak kesimleri arasında iktisadi ve sosyal bakımdan birbirinden farklı kuşaklar oluşmuş bulunmaktadır.

Bilindiği üzere bir sahanın rantabl bir şekilde kullanılmasının ön şartı sahip olunan alanın potansiyelinin saptanmasıdır. Ancak bu yolla bölgede izlenmesi en sağlıklı politikaların belirlenmesi mümkün olabilir. Buradan yola

⁷ D.P.T., 2000, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. 2000-2005. Ankara s:60

⁸ D.P.T., 2000, a.g.e., s:66

⁹ D.P.T., 1999, Doğu Karadeniz Gelişme Planı (DOKAP). Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Ankara. s:1

çıkarak proje sahasında karşımıza çıkan farklı özelliklere sahip kuşaklar tek tek ele alarak bu kuşaklardaki sektörlerin günümüzdeki mevcut durumları, gelecekteki potansiyelleri ile bunların kullanıma açılması konusunda planlama yaklaşımlarını açıklamaya çalışacağız.

Proje bölgesinde kuzey-güney yönünde farklı yükselti kademelerinde çeşitli iktisadi kuşaklar ayırıldığını görmektedir. Bu iktisadi kuşakları üç genel bölümde ele almak mümkündür. Bitki örtüsü özelliklerine göre isimlendirilebileceğimiz bu kuşaklar;

1) Şehir ve kır yerleşmelerinin yoğun olarak yer aldığı, zengin tarımsal üretimle karakterize edilen, ticari, sanayi ve kültürel faaliyetlerin en fazla yer aldığı "**birinci kuşak**" veya "**çay-fındık kuşağı**",

2) Orman sahaları, mısır ziraatıyla birlikte hayvancılık yapılan ve çay-fındık kuşağına göre daha az sayıda yerleşmenin yer aldığı "**ikinci kuşak**" veya "**Orman Kuşağı**",

3) Alpin çayırlar, geçici kır yerleşmeleri yaylacılık ağırlıklı hayvancılık faaliyetleriyle karakterize edilen "**üçüncü kuşak**" veya "**yaylalar kuşağı**"dır.

Yörede birinci iktisadi kuşağı deniz seviyesinden başlamak üzere yaklaşık 1000 m yükselti eğrisine kadar olan sahayı "**birinci kuşak**" veya "**çay-fındık kuşağı**" oluşturmaktadır. Bu kuşak adeta bölgenin iktisadi kalbi durumundadır. Bölgede yer alan yerleşim üniteleri açısından hem şehir hem de kırsal yerleşmelerin adeta yığıldığı, tarımsal faaliyetler açısından yörenin en önemli ürünleri olan çay ve fındığın üretim sahası, hemen hemen tüm sanayi, ticaret ve ulaşım faaliyetlerinin yer aldığı kuşak durumundadır.

Deniz seviyesinden itibaren hızla yükselmeye başlayan dağlık saha nedeniyle yerleşmelerin genişleme sahası kısıtlı olduğundan kıyı boyunca dar düzlük alanlar boyunca uzanmaları zorunlu olmaktadır. Çoğunlukla küçük veya büyük bir akarsuyun denize döküldüğü yerde oluşturduğu delta ovaları üzerinde kurulan şehirler, adı geçen ovaların büyüklüğüyle orantılı olarak geniş sahaya yayılma imkanı bulmakta, bu imkandan yoksun olanlar ise yamaçlara doğru alanını genişletme yoluna gitmektedirler. Gerek şehrin kendi nüfus artışı ve gerekse kırsal alanlardan bu kesime olan göç şehrsel merkezlerde konut ihtiyacını arttırmakta, alan yetersizliği nedeniyle birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bölgede il ve ilçe merkezlerinin büyük bir bölümünün bu kuşak dahilinde yer almış bulunmaları yanında kır yerleşmelerinin de önemli bir kısmı bu kesimde yer almaktadır

Bu kuşakta orta büyüklükteki kasaba yerleşmeleri sahil boyunca veya kuzey-güney yönlü vadilerin içlerinde kurulmuş bulunmaktadır. Ancak gerek bu

yerleşmelerin dar ve derin olan vadi tabanlarına bağlı kalması ve gerekse sadece bir geçiş durağı durumunda bulunması adı geçen yerleşmelerin daha geniş sahalara yayılmasına ve iktisadi olarak gelişmelerine engel teşkil etmektedir. Bir kısmı idari hüviyete sahip olan ve vadi boyunca yüksek kesimlere uzanan yolların iki yanı boyunca tek veya iki sıralı meskenlerin dizilmesi şeklinde oluşan bu yerleşmeler büyük bir köy görünümünün ötesine geçememişlerdir. Diğer yandan dağlık sahanın yamaç kesimlerinde yerleşik bulunan çok sayıda kır yerleşmeleri halkı adı geçen yerleşmelerde yeteri derecede imkan bulamadığından bazı temel ihtiyaçlarını karşılamak için kıyıdaki şehir merkezlerine inmek zorunda kalmaktadır. Oysa daha fazla yol katedilmesine ve zaman harcamasına yol açan bu hareket yukarıda bahsedilen kasabalara veya ilçe merkezlerine merkezilik özelliği kazandırılması ve kır yerleşmelerinin ihtiyaçlarına cevap verecek duruma getirilmeleri sonucu önlenebilecektir. Bu durum hem kıyı kesimine olan her türlü talebi biraz daha azaltacak hem de fazla gelişme imkanı bulamayan iç kesimlerdeki yerleşmelerin de gelişmelerine katkı sağlayacaktır. Çay-fındık kuşağında yer alan kır yerleşmeleri bölge genel görünümüne uygun olarak dağınık karakterde bulunmakta ancak yüksek kuşaklara göre daha kalabalık ve canlı bir görünüm sergilemektedir. Bu kuşak kır yerleşmelerinde meskenler birbirine daha yakın ve diğer yerleşmelerle ilişkiler daha canlıdır.

Birinci kuşak olarak adlandırdığımız çay-fındık kuşağında yer alan iktisadi faaliyetlere sektörler açısından baktığımızda bölgedeki iktisadi faaliyet hacminin büyük ölçüde bu kuşak dahilinde yer aldığını görmekteyiz. Ulaşım faaliyetlerinde kıyı bölgesinin sahip olduğu olanaklar, ticaret ve sanayi faaliyetlerinin hemen tamamıyla bu kuşakta yer almasına zemin hazırlarken, tarımsal üretim açısından da çay ve fındık ziraatı bu kuşağın sadece bölgenin değil yurdumuzun en önemli tarımsal üretim kuşaklarından biri olmasına yol açmıştır. Samsun'dan başlayarak kıyı boyunca Hopa'ya kadar devam eden ve bölgenin en önemli karayolu ağı olan sahil yolu ile kıyı kesiminde yer alan limanlar, bölge taşımacılığında gerek bölgeden dışarı ve gerekse diğer bölgelerden bu sahaya taşımacılıkta en önemli rolü üstlenmiş bulunmaktadır. Bu rol, iç kesimlerde yerleşik bulunan nüfusun ürettikleri ürünleri pazarlamada veya ihtiyaçlarının temininde çay fındık kuşağına bağlı kalmaktadır. Bu nedenle ticaret faaliyetleri de kıyıdaki başta Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize olmak üzere belirli birkaç merkezde toplanmış durumdadır. Yine aynı sebeple gerek tarımsal ürün işleme ve gerekse diğer kaynakları değerlendirme amacıyla kurulmuş olan sanayi tesisleri de büyük bir bölümüyle bu kuşakta yer almış bulunmaktadır.

Yukarıda bahsedilen sektörler yanında tarımsal üretim açısından da çay-fındık kuşağı önemli olanaklar barındırmaktadır. Bölge dahilinde bu kuşak,

yurdumuz için çok önemli iki ürünün (çay, fındık) yayılış sahası durumundadır. Proje sahası kıyı kesiminin doğu bölümünde geniş saha kaplayan çay ve batı bölümünde üretilen fındık sadece kıyı kesiminin değil aynı zamanda bölge genelinin de en önemli tarımsal ürünleri durumundadır.

Hernekadar artan nüfusla beraber sadece tarımsal üretimle geçim sağlanması gün geçtikçe güçleşmekteyse de buradaki mevcut potansiyelin düzenli kullanımı bu güçlüğü aşmaya önemli ölçüde yardımcı olacaktır. Bu kuşakta günümüzde önemli üretim sahaları kaplayan çay ve fındık üreticisine halen nispeten iyi gelir getirmektedir. Bununla beraber özellikle fındık sahalarının çok geniş alanlara yayılmış olması ve uygun olmayan iklim ve toprak şartlarında ziraatının yapılması beraberinde ihtiyacın üzerinde üretim ve düşük kaliteyi getirmektedir. Dolayısıyla bu ürün ziraatıyla geçimini sağlamaya çalışan çiftçilerin tamamı istedikleri geliri sağlayamamaktadır. Kanımızca fındık ziraatını, çay ziraatında olduğu gibi ideal yetişme alanlarına çekmek ve sınırlandırmak, bu sahanın dışında kalan kesimlerde daha uygun ürün çeşidi ziraatının yapılmasına zemin hazırlamak daha doğru olacaktır. Aksi taktirde fındık üreticisinin hiçbiri umduğu geliri elde edemeyecektir. Ele aldığımız kuşak sahip olduğu toprak ve iklim özellikleri sebebiyle yeni ürün adaptasyonu bakımından son derece elverişli şartlar arz etmektedir. Kıyı kuşağı ve iç kesimlerdeki vadi tabanları için, özellikle Çoruh vadisinde zeytin, kıyı kesiminin doğusunda turunçgiller, yine kıyı kesiminin hemen tamamında adaptasyon çalışmaları sürdürülen kiwi, ahududu ve karayemiş ile çay ve fındıktan daha yüksek kesimlere kadar yetişme şansı bulan çeşitli meyveler potansiyel ürünlerden bir kısmını teşkil etmektedir. Bu ürünlerden zeytin ziraatı, proje sahasının doğu kesiminde eskiden beri yapılmaktadır. Bu kesimde mikroklima özellikleri sayesinde uygun bir yetişme ortamı bulan ve piyasa değeri oldukça yüksek olan zeytin ziraatının yaygınlaştırılması güç geçim koşulları içinde bulunan özellikle Çoruh havzası halkına önemli bir gelir elde etme olanağı sağlayacaktır. Bu ürün yanında proje sahasının doğu yarısında özellikle kıyı kesiminde uygun yetişme koşulları bulan ancak çay üretiminin yaygınlaşmasından sonra üretimi ikinci plana itilen turunçgil ziraatı, yöre ve yakın çevresinin ihtiyacını karşılamaya yönelik, modern ve iktisadi anlamda rantabl bir şekilde yapıldığı taktirde üreticisine önemli bir gelir getirecektir. Yörede, özellikle kıyı kesiminde gelişme şansı olan bir diğer tarımsal ürün adaptasyon denemelerinde başarı sağlanan bir meyve olan ve vitamin değeri oldukça yüksek olan kiwi'dir.

Kuşkusuz yukarıda adı geçen ürünler; yani zeytin, turunçgiller ve kiwi gibi ürünlere, geleneksel ürünler haline gelen çay ve fındık ürünlerine alternatif değil ancak bunlara destek olarak veya çay ve fındık üretimi dışında kalan

sahalarda üretimi yapılarak çiftçiye gelir sağlayıcı ürünler olarak bakılmalıdır. Bu bakımdan da kiwi, üretim maliyetinin düşük olması, hasadının diğer ürünlere göre kolay olması ve pazar sorununun olmaması nedeniyle tercih edilebilecek bir ürün durumundadır.

Bu kuşakta gerek hayvanları otlatmak için geniş sahanın olmaması ve gerekse yem sıkıntısı hayvancılık faaliyetlerinin büyük ölçüde yapılmasına engel teşkil etmektedir. Burada yaşayan halk daha ziyade kendi ihtiyaçlarını temine yönelik birkaç büyükbaş hayvan besleme yolunu tercih etmiş durumdadır.

Birinci kuşak olarak adlandırdığımız birçok iktisadi faaliyetin yaygın olarak gerçekleştiği 1000 m²'ye kadar olan sahanın üzerinde ise yer yer tahrip edilmekle beraber orman sahalarının yer aldığı ve 1000-2000 m arasında yer alan "ikinci kuşak" gelmektedir. "orman kuşağı" olarak adlandırdığımız ve orman sahası, mısır ziraatı ve hayvancılık faaliyetleriyle karakterize edilen bu kuşak çay-fındık kuşağına göre daha seyrek bir yerleşim ağına sahiptir.

Orman kuşağında şehirsiz yerleşmeler oldukça azalmış ve ancak kıyı ile iç kesimleri birbirine bağlayan yol hatları üzerinde tutunabilmiştir. Bu kesimde çok az sayıda kasaba yer almakta, kırsal yerleşmelerde de mesken sayısında azalmayla beraber meskenler arasında mesafe de daha açılmış bulunmaktadır. Böylece yerleşmenin dağınık olma karakteri iyice belirginleşmiş durumdadır. Daha önce de belirtildiği üzere, bir kısmı idari hüviyete sahip olan bu kesimdeki kasaba yerleşmeleri ne yazık ki bir şehir görünümünden çok uzaktır. İktisadi faaliyetlerin mümkün olduğunca daha geniş alana yayılabilmesi için bu yerleşmelerin daha etkin ve fonksiyonel hale getirilmesi gerekli bulunmaktadır.

Tarımsal üretim açısından çay-fındık kuşağına nazaran daha az potansiyele sahip olan orman kuşağında göze çarpan tarımsal ürün mısırdır. Ancak bu ürün ziraatı yaygın olarak yapılmakla beraber birtakım olumsuzlukları da yanında getirmektedir. Eğim değerlerinin oldukça yükseldiği ve tarla ziraatı için olumsuz şartlar oluşturduğu bu alanlarda mısır ziraatının yapılması bir yandan toprak kaybına diğer yandan da tarla açma nedeniyle ormanın tahribine zemin hazırlamaktadır. Çeşitli meyve ziraatı için uygun koşullar taşıyan bu kuşakta olumsuz etkisi nedeniyle mısır ziraatının kısıtlanarak bu alanların meyve ağaçları ve orman sahasına ayrılması hem toprağın korunması ve hem de iktisadi gelir açısından olumlu sonuçlar getirecektir. Bu arada büyük bir bölümü yörede tüketilen mısır yerine de dağlık sahanın güneyinde yaygın olarak ziraatı yapılan tahıllardan faydalanma yoluna gidilmelidir.

Orman kuşağı için günümüzde gerektiği şekilde yapılmamakla beraber planlama çerçevesinde önemli bir iktisadi kaynak olabilecek sektör

ormancılıktır. Proje sahasının zengin tarımsal potansiyeli yanında büyük ölçüde dağlık sahanın kuzeyinde olmak üzere zengin bir orman potansiyeli mevcuttur. Daha önce de ifade edildiği üzere sahada bu zengin potansiyel eskiden beri oldukça tahripkar kullanılmış, gerekli koruma tedbirlerinin alınmaması nedeniyle günümüzde de bu tahribat devam etmektedir. Yıllarca bu kesimde yaşayan insanlar tarafından birtakım ihtiyaçların temini için yoğun bir şekilde kullanılan, bu nedenle sınırları oldukça daralan ormanlar ancak çok eğimli ve sarp yamaçlarda tutunabilmişlerdir. Bu durum yörede modern ve kolay bir ormancılık faaliyetinin gerçekleştirilmesini büyük ölçüde kısıtlamaktadır. Bunun yanında proje sahasında orman amenajmanı çalışmaları henüz tamamlanmadığından orman alanlarının korunması ve planlı kullanılması bu bakımdan da mümkün olmamaktadır. Yeteri kadar kontrol ve denetimin yapılmadığı orman sahaları, orman içinde veya kenarında yerleşik bulunan kır halkı tarafından çeşitli amaçlara yönelik olarak tahrip edilmeye devam edilmektedir. Bu nedenle yörede zengin bir varlığa sahip olan ormanların belirli bir plân dahilinde işletilmesi zorunludur. Bunun ilk adımı ise orman amenajmanlarının hemen tamamlanmasıdır. Bu suretle orman sınırları ve ormandan yararlanma kriterleri oluşacağından, bu kaynağın daha verimli kullanılması mümkün olacaktır. Ancak bunu yapabilmek için sadece orman sınırlarını belirlemek ve birtakım kurallar koymak yetmeyecektir. Bunun yanında ormanlara zarar veren tehlikelerin de önüne geçilmesi gerekli bulunmaktadır. Bilindiği gibi bu tehlikeler büyük ölçüde ormanla yakın ilişki içinde olan, gerek hayvan otlatma, orman ürünlerinden faydalanma ve gerekse orman açma yoluyla elde ettiği sahada tarım yapmaya çalışan orman köylülerinden gelmektedir. Orman sahalarının aleyhine bir faaliyet olan bu tehlikenin önüne geçilmesi ancak orman köylülerine yeni gelir kaynakları yaratmakla mümkün olacaktır. Aksi taktirde uzun bir tarihi süreç içerisinde şekillenmiş olan bu yerleşim karakterini kanunlar ve kamulaştırma yoluyla değiştirmek oldukça güçtür. Diğer yandan aslında ikinci iktisadî kuşak olarak adlandırdığımız "orman kuşağı" bu kesimdeki kır halkını istihdam etmeye yetecek potansiyele sahip bulunmaktadır. Bu potansiyel çeşitli meyve üretimi, yayla sahalarıyla bağlantılı modern hayvancılık, özellikle orman işçiliği ve turizm olarak başlıklandırılabilir. Modern bir ormancılık faaliyetinin başlamasıyla birlikte, kalifiye eleman ihtiyacının bu sahalarla içiçe olan köylülerden karşılanması bu kesim köylüleri için önemli bir gelir kaynağı teşkil edecektir. Günümüzde büyük ölçüde mevsimlik işçi olarak çalıştırılan yöre orman köylüleri, bütün yıla yayılmış bir ormancılık faaliyeti sonucu devamlı işçi olarak iş imkânı bulacaklarından dışarıya mevsimlik ve daimi olarak göç etmek zorunda kalmayacaklardır.

Kuşkusuz 1000 ile 2000 m yükseltinin üzerine kadar yer yer dağılışı gösteren orman alanlarında gerçekleştirilecek ormancılık faaliyetlerinin bu yörede yaşayan tüm kır halkını istihdam etmesi beklenemez. Ancak bu faaliyete ek olarak orman sahalarına zarar vermeyecek yeni iş ve istihdam sahalarının oluşturulması bu sorunu da büyük ölçüde çözmeye yardımcı olacaktır. Bu ek kaynakların başında son yıllarda devletin de desteği ile gelişme eğiliminde olan **kırsal turizm** ile buna bağlı olarak **köy el sanatlarıdır**. Yine bu yörede günümüzde yoğun bir şekilde geleneksel olarak gerçekleştirilen hayvancılık faaliyetlerinde **modern ahır hayvancılığına** geçilmesi de önemli bir doğal kaynak olan ormanların korunmasına yardım edecek ve bu sahalarda daha verimli yararlanmaya zemin hazırlayacaktır. Yukarıda belirtilen faaliyetler yanında kırsal alandaki istihdam sorununun çözümlenmesinde ve gizli işsizliğin giderilmesinde büyük ölçüde etkili olacak önemli vasıtalarından biri de **köy el sanatlarının** geliştirilmesidir. Kişilerin esas faaliyetlerinin dışında el sanatları ile de uğraşmaları ekonomilerine katkı sağlayacağı gibi, küçük aile işletmelerinin ekonomik güçlerini arttırarak kırsal alanlardaki açık ve gizli işsizliğin önlenmesine de yardımcı olacaktır. Bu nedenle köy el sanatlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması desteklenmelidir.

Tarım, ticaret, sanayi, ulaşım ve kültürel faaliyetlerin esas olduğu birinci kuşak ve orman faaliyetleriyle birlikte tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin karışık olarak uygulandığı ikinci kuşağın ardından, iktisadi faaliyetlerin hayvancılık üzerinde yoğunlaştığı "**üçüncü kuşak**" gelmektedir. "**yaylalar kuşağı**" olarak adlandırdığımız bu kuşak, esas faaliyeti hayvancılık olan, imkânlar ölçüsünde çeşitli ziraat yapılan ve geçici olarak faal olan kır yerleşmeleriyle karakterize edilmektedir. Bu kesim büyük ölçüde devamlı yerleşmenin dışında olmakla beraber özellikle yaylacılık faaliyeti nedeniyle yılın belli bir döneminde yoğun bir kullanıma sahne olmaktadır. Günümüzde çok güç şartlarda yaşamaya ve geçimini sağlamaya çalışan bu kuşak halkı devamlı veya geçici olarak göç etmek eğilimindedir.

Bu kuşakta karşımıza çıkan veya potansiyeli olan faaliyetler ise, tarımsal ürünlerden **kuşburnu**, turizm açısından **yayla turizmi** ve hayvancılık **faaliyetleridir**. Bunlardan kuşburnu yörede yaygın olarak yetişmektedir. Derin kök sistemiyle erozyona karşı koyabilen, taşlık, kayalık alanlar ile VIII.sınıf arazilerde bile yetişebilen, ekstrem iklim şartlarına oldukça dayanıklı bir meyve türü olan kuşburnu, özellikle kıt kaynaklara sahip olan Gümüşhane, ve çevre köyleri için önemli bir potansiyel durumundadır. Besin değeri ve insan sağlığı açısından ülkemizde son yıllarda güncelleşen kuşburnu meyvesi başta Rusya, Almanya, İsviçre ve Polonya olmak üzere birçok avrupa ülkesinde gıda ve ilaç sanayinde hammadde olarak kullanılmaktadır. Kullanım sahası çok ve çeşitli olan kuşburnu aynı zamanda iktisadi açıdan çok değerli bir bitki konumundadır.

Bu konuda yapılan bir araştırmada birim alandan elde edilecek kuşburnu gelirinin Doğu Karadeniz sahil kesiminin asıl geçim kaynaklarından biri olan fındıktan üç kat daha fazla gelir sağlayabileceğini ortaya koymuştur¹⁰. Bu kesimde kuşburnu ve benzeri ürünlerin yetiştirilmesi bir yandan bitki örtüsünün tahrip edilmesiyle doğal dengede ortaya çıkan olumsuzlukları büyük ölçüde ortadan kaldırırken diğer yandan hayvancılık faaliyetiyle birlikte yöre kır halkına önemli gelir sağlayacaktır. Yine son yıllarda sahada kırsal turizm çalışmalarının yaygınlaştırılması ve çeşitlendirilmesi yolunda turizm bakanlığı tarafından çeşitli projeler geliştirilmektedir. Bunlardan günümüzde ön plâna çıkarılabilecek olan **yayla turizmidir**. Yayla turizminde ilk aşama olarak turizm potansiyeli yüksek olan yaylalar tespit edilmiş ve altyapı çalışmaları sürdürülmektedir. Yöre kırsal alanlarının turizme açılması yayla sahaları ile sınırlı kalmayacak turizm faaliyetlerinin çeşitlenmesi ve yaygınlaştırılmasıyla tüm yöreye yayılacaktır. Bu bakımdan yöre dağ ve orman köylülerini bu yönde istihdam etmeye yönelik düzenlemeler zorunlu bulunmaktadır. Bu sahada yaşayan kır halkının turizm faaliyetlerine yönelik bilinçlendirilmesi, hem bu insanların gelir elde etmesine ve hem de yörede turizmin daha hızlı ve düzenli yerleşmesine olanak tanıyacaktır.

Bu kuşakta hayvancılık faaliyetlerine gelince, bilindiği gibi hayvan ürünlerinin değeri, işletmelerin işsizliği gidermedeki rolü gibi nedenlerle **hayvancılık** faaliyetlerinin önemi giderek artmaktadır. Büyüyen nüfusun hayvansal besin ihtiyacının karşılanması, bu besinlerin insan beslenmesi ve sağlığı üzerindeki etkisi bu iktisadî faaliyeti daha da önemli kılmaktadır. Hayvancılık sektörünün işsizliği gidermede büyük öneme sahip bir sektör olarak görülmesi, proje sahasında yoğun olarak yaşanan işsizlik sorununun çözümünde bu faaliyetin önemini açık olarak ortaya koymaktadır. Proje sahası topografik özelliklerinin etkisiyle hayvancılık faaliyetlerine uygun şartlar göstermektedir. Özellikle dağlık kütlenin yüksek kesimlerinde geniş sahalar kaplayan çayır ve meralar bu bölgede hayvancılığın eskiden beri önemli bir faaliyet olmasına zemin hazırlamıştır. Ancak hayvan yetiştirilmesi bakımından büyük olanaklara sahip olmasına rağmen bu sahalardan gereği gibi faydalanıldığı söylenemez. Sınırlı olan halihazırdaki faydalanma ise çok ilkel şekilde cereyan etmektedir. Gerçekten de proje sahasında yayla sahalarına hayvan beslemek amacıyla çıkanların büyük bir bölümü sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik besleme yapmakta veya eski alışkanlıklarının etkisi ile bu faaliyete katılmaktadır. Bu durum yörenin ve bu faaliyetten alması gereken geliri elde etmesine büyük engel teşkil etmektedir. Yaylaların iptidai ve

¹⁰ BİLGİNER, Ş., 1996, Samsun İlinin Kuşburnu Potansiyeli ve Kuşburnu Toplayan Çiftçilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri. Kuşburnu Sempozyumu Bildirileri. Giresun. s:29

düzensiz bir şekilde kullanılması, sadece iktisadî bir kayıp olmamakta aynı zamanda bu faaliyet için büyük değer arz eden çayır ve meraların yok olmasına veya niteliklerini yitirmesine neden olmaktadır. Oysa yaylaların düzenli ve plânlı bir şekilde kullanılması yolunun seçilmesi, gerek hayvan varlığının arttırılması gerekse mevcut hayvanların daha iyi beslenmesinin sağlanması dolayısıyla yöre ekonomisi üzerinde olumlu etkisini gösterecektir. Böyle bir plânlama yoluna gidilmesi halinde ilk yapılması gereken, genellikle uzak ve yüksek kesimlerde bulunan yaylaların modern ulaşım araçları ile pazar ve şehirlerle bağlantılarının sağlanmasıdır. Bunun ardından yayla sahalarında çayır ve meraların ıslahı, bu sahalarda insanların ve hayvanların barınabileceği kullanışlı tesislerin yapılması takip etmelidir. Bunlara benzer altyapı şartlarını hazırlanmasının yanında insanların hayvancılık faaliyetlerinde bilinçlendirilmesi, modern hayvancılığın tanıtılması ve bunlar kadar önemli olan halkın ürettiği ürünleri tatmin edici fiyatla satmalarını sağlayacak düzenlemelerinin yapılması gerekecektir. Diğer yandan yılın en fazla 6 ayında faal olarak kullanılabilen yayla sahalarında hayvanlarını besleyen halkın kış aylarında hayvan yemi ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak yaylalar, sadece hayvanların yaz döneminde otlatıldığı yerler değil aynı zaman da kışın ot ihtiyacını sağlayacak otlak sahalara olmak durumundadır. Burada elde edilecek otların modern vasıtalarla kısa sürede ve kolayca devamlı yerleşme sahalarna taşınması sağlanmalıdır. Bu suretle kış aylarında hayvan beslemenin güçlüğü nedeniyle hayvancılık faaliyetlerinden uzaklaşan yöre halkı yaylalarda elde ettikleri otlarla hayvanlarını besleme imkânı bulacaktır. Bu tür bir düzenlemeyi gerçekleştirmiş olan Fransa, İsviçre ve Avusturya'da yaylalara motorlu araçların gidebileceği yollar inşa edilmiş, süt nakli için havai hat veya plastik borular tesis edilmiştir. Yine yaylalarda hayvanlar için sıhhi ahırlar kurulmuş, sağılan sütlerin üretim veya taşınması için hazırlanacağı fenni tesislere sahip süthaneler ve nihayet yaylaya çıkan insanların ikametine mahsus basit fakat konforlu evler yapılmıştır¹¹. Bu örnek, yayla sahalarında plânlama faaliyetlerinin Avrupa ülkeleri tarafından çok eskiden beri uygulandığını göstermesini bakımından ilgi çekicidir. Kendini çağın gereklerine göre yenileyemeyen her iktisadî faaliyette olduğu gibi hayvancılık faaliyetinin çağın modern işletme şekillerine göre yapılamaması bu faaliyetin zaman geçtikçe geri plâna düşmesine neden olacaktır. Proje sahasında özellikle diğer iktisadî faaliyetlerin olumlu olarak gerçekleştirilemediği yüksek kesimlerdeki halkın bir bakıma zorunlu faaliyeti olan hayvancılık geleneksel usulle yapıldığından, hem daha zor koşullarda gerçekleştirilmekte hem de yeteri kalitede hayvansal ürün elde edilemediğinden piyasada yüksek fiyat bulamamaktadır. Bu durum tek faaliyeti hayvan besleme olan halkın iktisadî bakımdan her geçen gün daha da kötüye gitmesine neden

¹¹ ALPAY O. - 1962, Yaylacılık ve Problemleri. Ormanlık Araştırma Enstitüsü Dergisi. Cilt 8, Sayı 2, Ankara. s:5

olmaktadır. Oysa yapılması gereken sadece sahip olunan kaynakların daha plânlı ve düzenli kullanılması yöntemlerinin geliştirilmesidir.

Yukarıda kuşaklara ayrılarak potansiyelleri ortaya konulan iktisadi faaliyetlere ilave olarak bölge genelinde uygulama imkanı olan faaliyetler de mevcuttur. Bunlar; bölgenin sahip olduğu zengin su kaynaklarına paralel olarak büyük imkanlar vaadeden alabalıklılık, yine zengin bitki örtüsünün sağladığı imkanlarla yapılabilecek arıcılık önde gelen önemli faaliyet ve potansiyellerdir. Ayrıca bölge maden kaynakları bakımından da oldukça zengin bir potansiyel barındırmaktadır. Çok küçük bir bölümü işletilen ve ülke ekonomisine kazandırılan bölge maden rezervlerinin de kısa zamanda ortaya çıkarılarak işletilmeye açılması gerekli bulunmaktadır. Ülke kalkınmasında çok önemli bir yeri olan, başta sanayi olmak üzere birçok sektörün temel hammaddelerini üreten madencilik sektörünün geliştirilmesi bölge kalkınmasında önemli bir potansiyel niteliğindedir.

SONUÇ

Yurdumuzun yükseltisi en fazla olan ve oldukça engebeli bir topografyaya sahip bulunan Doğu Karadeniz Bölgesi, Coğrafi özellikleri açısından büyük bir çeşitliliğe ve kaynak zenginliğine sahiptir. Ancak bölgede iktisadi faaliyetlerin dar bir alana sıkışmış durumda olması ve sahip olunan kaynakların rasyonel kullanılmaması bir çok sorunu beraberinde getirmekte ve bölgenin yurdumuzun en fazla göç veren yörelerinden biri olmasına neden olmaktadır. Burada dikkati çeken husus bölgede kaynakların yetersiz olması değil bunun gerektiği şekilde ve toplum yararına kullanılıp işletilememesidir. Bu nedenle bölgenin potansiyellerini harekete geçirerek yöre halkının yerinde istihdamının sağlanması ve diğer bölgelerle olan gelişmişlik farkının ortadan kaldırılması için bir bölge planlamasına ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece farklı yükselti kademelerinde çeşitli kuşaklara ayrılabilen sahada günümüzde mevcut olan birçok faaliyetin (bazen birbirine tezat teşkil eden) bir arada yapılmasının da önüne geçilerek yöre insanına geçimini sağlayacak oranda gelir temin etmesi sağlanacaktır.

Bölgede düzlük alanlar fazla yer kaplamadığı için sulama faaliyetleri ikinci planda kalacağından, daha ziyade bir "Dağlık Saha Planlaması" olarak şekillenmesi beklenebilecek planlama faaliyetlerinde, günümüzde büyük bir bölümüyle sahil şeridinde sıkışmış bulunan iktisadi faaliyetlerin daha geniş sahalara yayılmasının sağlanması, bölgede dengeli bir gelişme için gerekli görünmektedir. Bu yaklaşımda, kıyı kesimi için halen mevcut iktisadi faaliyetlerin (tarım, sanayi, ticaret, ulaşım vb.) geliştirilmelerine yönelik imkanlar bulunurken, daha yüksek kesimlerde ise ormancılık ve hayvancılık

önemli potansiyeller durumundadır. Bunların bir plan dahilinde işletmeye açılmaması durumunda zaten var olan bölge içi dengesizlik ve iktisadi gelişmişlik farkı gittikçe büyüyecektir.

Ülkenin bütün bölgelerinin sahip oldukları potansiyellerle eşzamanlı gelişmesinin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu günümüzde halen devam eden bölge planlamaları yanında yurdun diğer bölgeleri için de benzer planlamaların hayata geçirilmesi beklenmektedir. Bu açıdan da Doğu Karadeniz Projesi'nden (DOKAP) sağlanacak başarı ve elde edilecek deneyim, yurdun diğer dağlık bölgeleri planlamalarında da önemli bir örnek teşkil edecektir. Proje bu bakımdan da oldukça önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA:

- ALPAY, O., 1962, "Yaylacılık ve Problemleri", *Ormancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi* Cilt 8. Sayı 2. Ankara
- ARDEL, A., 1963, "Samsunla Hopa Arasındaki Kıyı Bölgesinde Coğrafi Müşahedeler" *İstanbul Üniversitesi. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. Cilt 7 Sayı 13 İstanbul
- ATALAY, İ., 1989, "Türkiye'de Kır Yerleşmelerinin Arazi Degradasyonu Üzerindeki Etkileri" *Coğrafya Araştırmaları Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Dergisi*. Cilt I Sayı I Ankara
- BAKIRCI, M., 1999, Doğu Karadeniz Örneğinde Yaylaların "Pazar Yeri" Fonksiyonu. *İstanbul Üniversitesi. Coğrafya Bölümü Dergisi* Sayı:7 İstanbul
- BAKIRCI, M., 1999, "Çoruh-Kelkit Oluk Vadilerinin Kuzeyindeki Dağlık Sahada (Doğu Karadeniz) Kır Yerleşmeleri ve Fonksiyonel Özellikleri." *İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.(Yayınlanmamış Doktora Tezi)* İstanbul
- BİLGİNER, Ş., 1996, "Samsun İlinin Kuşburnu Potansiyeli ve Kuşburnu Toplayan Çiftçilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri". *Kuşburnu Sempozyumu Bildirileri*. Gümüşhane
- ÇETİN, İ., 1992, "Doğu Karadeniz Bölgesi Turizmi". *Turizm Bakanlığı Doğu Karadeniz Turizmi Konferansı*. Trabzon
- DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ, 1972, "*Bölgesel Gelişme, Şehirleşme ve Yerleşme Düzeni*". İmar ve İskan Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü. Bölge Planlama Dairesi Ankara
- D.P.T., 1999, "*Doğu Karadeniz Gelişme Planı (DOKAP)*" Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Ankara

- D.P.T., 2000, "Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı: 2000-2005". Ankara
- ERDAŞ, O., 1994, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Bölgesel Kalkınma Açısından Ormanlık İş Kolu ve Orman İşçiliği". *Karadeniz Teknik Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Bölgesel Kalkınma Sempozyumu Bildirileri*. Trabzon
- ERİNÇ, S., 1945, "Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landsaft Şeritleri." *Türk Coğrafya Dergisi* Yıl III Sayı VII-VIII Ankara
- GÖKDAĞ, B.A., 1997, "M.Ö. 2000'li Yıllardan Günümüze Giresun'da Türk Varlığı". *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul
- GÖNEY, S., 1987, "Türkiye Ziraatının Coğrafi Esasları I." İstanbul Üniversitesi Yayın No:2600 İstanbul
- KELEŞ, R., 1988, "Az Gelişmiş Bölgeler Sorunu." *I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*. Samsun
- MANSEL, A.M., 1995, "Ege ve Yunan Tarihi". Türk Tarih Kurumu Yayını. Ankara
- ÖZYURT, H., 1992, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Gelişme Perspektifleri". *Turizm Bakanlığı Doğu Karadeniz Turizmi Konferansı*. Trabzon
- PEHLİVAN, O., 1994, "Karadeniz Bölgesinin Kalkınmada Öncelikli Yörelere Açısından Değerlendirilmesi" *Karadeniz Teknik Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Bölgesel Kalkınma Sempozyumu Bildirileri*. Trabzon
- SERGÜN, Ü., 1994, "Türkiye'de Kırsal Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı" *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni* Sayı 11 İstanbul
- STRABON, 1993, "Antik Anadolu Coğrafyası. (Geographika: XII.XIII.XIV)" (Çev. Pekman A.)
- TANOĞLU, A., 1969, "Nüfus ve Yerleşme". İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 45 İstanbul
- TUNCEL, M., 1960, "Türkiye Coğrafi Bölgelerinin Zirai Karakteri." *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. Cilt 6. Sayı 11 İstanbul
- YAZGAN, A., 1990, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Yeni Ürünler". *Doğu Karadeniz Bölgesinde Tarımsal Üretim Verimlilik Sorunları Sempozyumu Bildirileri*. Ankara
- XENOPHON, 1939, "Anabasis" (Çev. Örs H.). İstanbul